

Є. О. Письменський, доктор юридичних наук,
професор, проректор з наукової роботи ЗВО «Уні-
верситет Короля Данила»

ORCID: 0000-0001-7761-7103

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ВДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ У КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ ІННОВАЦІЙНИХ ПІДХОДІВ *

Постановка проблеми. Останнім часом на міжнародно-правовому рівні простежується інтенсифікація процесів, пов'язаних із намаганням стандартизувати правові політики держав у сфері захисту навколишнього природного середовища, посилити її ефективність через застосування більш суворих правових засобів¹. Зокрема, 11 квітня 2024 р. була ухвалена Директива (ЄС) 2024/1203 Європейського Парламенту та Ради про захист навколишнього середовища із застосуванням кримінального права (далі – Директива (ЄС) 2024/1203), яка замінила попередні стратегічні документи в цій сфері – Директиву 2008/99/ЄС та 2009/123/ЄС². А вже 14 травня 2025 р. Рада Європи ухвалила Конвенцію про захист навколишнього середовища засобами кримінального права (далі – Конвенція)³.

Щодо Директиви Європейського Союзу, то такий документ, відносячись до вторинних джерел права цього міждержавного об'єднання, є обов'язковим стосовно результату, якого необхідно досягти, для кожної держави-члена, якій її адресовано, проте залишає національним органам вла-

ди вибір форми та засобів⁴. Україна, чиє прагнення стати членом Європейського Союзу на сьогодні не викликають сумнівів, має зробити все належне для того, щоб упровадити положення зазначеної Директиви в національне законодавство. Показово, що кримінально-правові питання, які актуалізуються з огляду на появу Директиви (ЄС) 2024/1203, уже знайшли своє відображення в окремих публікаціях фахівців⁵. Водночас цього не можна сказати про Конвенцію, яка лишається поки як слід не дослідженою, потребуючи своєї порції дослідницької уваги.

Відомо, що Конвенція є міжнародним юридично обов'язковим документом, який установлює стандарти відповідальності за екологічні кримінальні правопорушення. Вона відкрита до підписання і набере чинності після ратифікації десятима державами, зокрема вісьмома членами Ради Європи. Конвенція розвиває положення Директиви

⁴ Задоя К, *Основи європейського кримінального права* (навч. посіб., Фенікс 2024) 640.

⁵ Тимофеева Л Ю 'Кримінальні правопорушення проти довкілля: пропорційність в контексті апроксимації актів Європейського Союзу' (2024) 2 *Вісник Асоціації кримінального права України* 260; Paulo Farinha Alves, Joana Rosa Baptista and Raquel Freitas, 'Protection of the Environment through Criminal Law Directive (EU) 2024/1203 of 11 April' (Lexology, 2024) <<https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=1867ad16-0ba8-415d-9543-3896d9ce9fca>> (accessed 15 April 2025); Alice Villari and Edoardo Maestri, 'New EU Directive on the Protection of the Environment Increases Offences under Criminal Law' (DLA Piper, 2024) <<https://www.dlapiper.com/es-pr/insights/publications/derisk-newsletter/2024/new-eu-directive-on-the-protection-of-the-environment-increases-offences-under-criminal-law>> (accessed 10 April 2025); Christina Olsen Lundh, 'The Revised EU Environmental Crime Directive: Changes and Challenges in EU Environmental Criminal Law with Examples from Sweden' (2024) 2 *EU Crim* 164 <https://doi.org/10.30709/eucrim-2024-013> (accessed 3 April 2025)

* *Примітка.* Статтю підготовлено в межах виконання проекту Національного фонду досліджень України 0122U000803 «Підвищення ефективності кримінально-правової охорони довкілля в Україні: теоретико-прикладні засади».

¹ R Movchan, A Vozniuk, M Burak, V Areshonkov and D Kamensky, 'Criminal Law Counteraction to Land Pollution in the EU Countries: Searching for the Optimal Model' (2021) 10(42) *Amazonia Investiga* 15 <https://doi.org/10.34069/AI/2021.42.06.2>

² Directive (EU) 2024/1203 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 on the protection of the environment through criminal law and replacing Directives 2008/99/EC and 2009/123/EC <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2024/1203>

³ CM(2025)52-final – 134th Session of the Committee of Ministers (Luxembourg, 13–14 May 2025) – Council of Europe Convention on the Protection of the Environment through Criminal Law URL: <https://search.coe.int/cm?i=0900001680b5cfad>

(ЄС) 2024/1203, демонструючи яскраво виражений транснаціональний характер екологічних деліктів та потребу в посиленні санкцій за їх вчинення.

Таким чином, положення Конвенції сприймаються як такі, що мають серйозне значення для гармонізації українського законодавства із загальноєвропейським, та є підґрунтям для посилення відповідальності за кримінальні правопорушення проти довкілля. Через це виникає нагальна потреба в поглибленому аналізі зазначеного документу, що є не лише актуальним науковим викликом, а й важливим практичним кроком для ефективного впровадження міжнародних стандартів у національне право.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблеми впровадження міжнародно-правових актів у національне кримінальне право в частині відповідальності за правопорушення проти довкілля не належать до числа активно досліджуваних в Україні. Внеском у їх розроблення, зокрема, є праці таких вітчизняних науковців, як М. Грушко¹, А. Долгов², Н. Малишева³, Т. Павлова⁴, Т. Сироїд⁵. Питання комплексного оновлення кримінального законодавства у відповідній сфері на основі міжнародно-правових стандартів ставали предметом дослідження О. Дудорова та Р. Мовчана⁶. На окрему увагу заслуговує матеріал, підготовлений О. Бринзанською, яка проаналізувавши основні положення Конвенції, констатує, що цей документ установлює сучасні стандарти протидії кримінальним правопорушенням проти навколиш-

нього середовища, сформовані з урахуванням як розвитку права Європейського Союзу, так і досвіду прийняття Конвенції про захист довкілля засобами кримінального права № 172 від 4 листопада 1998 р., та може стати ефективним інструментом міжнародного співробітництва для протидії кримінальним правопорушенням проти довкілля⁷.

Незважаючи на теоретичну й практичну значущість праць зазначених та інших авторів, залишаються гостро дискусійними питання подальшого розвитку вітчизняного законодавства в частині кримінально-правового забезпечення охорони довкілля та ефективної протидії незаконним проявам такої діяльності на основі оновлюваних міжнародних стандартів.

Мета статті – через комплексний аналіз матеріально-правових положень Конвенції з'ясувати їх значення для гармонізації національного законодавства із загальноєвропейськими стандартами та на цій основі сформулювати пропозиції, спрямовані на вдосконалення кримінального законодавства України.

Викладення основного матеріалу. На сьогодні кримінально-правові норми про відповідальність за правопорушення проти довкілля потребують системного оновлення на тлі тих процесів, які відбуваються в загальноєвропейському просторі. Україна як держава, що має яскраво виражений європейський вектор правового розвитку, повинна зважати на зазначені процеси, зокрема щодо уніфікації кримінального законодавства України з положеннями Конвенції.

Говорити про ратифікацію Україною цієї Конвенції ще зарано, але хочеться сподіватися, що наша держава зрештою зробить все належне, щоб якнайшвидше імплементувати відповідні міжнародні норми в національне законодавство.

Зважаючи на досвід імплементатії низки інших міжнародно-правових актів, треба застерегти від намагання буквально відтворити ті чи інші положення Конвенції поза застосовуванням системного підходу та без адаптації до особливостей конструювання складів кримінальних правопорушень

¹ М В Грушко, 'Міжнародно-правове забезпечення захисту природного середовища та питання відповідальності за вчинення шкоди довкіллю у зв'язку зі збройною агресією російської федерації проти України' (2023) 22 *Академічні візії* 1–10.

² А Г Долгов, 'Проблеми кваліфікації екоциду в міжнародному і національному кримінальному праві' (2025) 5 *Юридичний науковий електронний журнал* 213–217.

³ Н Р Малишева, 'Національні та міжнародні правові механізми протидії екологічним злочинам рф в Україні' *«Продовольча та екологічна безпека у воєнний і післявоєнний часи: правові виклики для України та світу»* (Київ, 16 вересня 2022) (ФОРМ Ямчинський О В 2022) 37–40.

⁴ Т Павлова, 'Воєнні злочини проти довкілля як об'єкт дослідження: національні та міжнародні стандарти' (2023) 11(25) *Наука і техніка сьогодні* 153–163.

⁵ Т Л Сироїд, 'Поняття, ознаки та види екологічних злочинів у міжнародному праві' (2024) 84(4) *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право* 334–344.

⁶ О О Дудоров і Р О Мовчан, 'Про напрями вдосконалення механізму кримінально-правової охорони довкілля (на замітку розробника нового Кримінального кодексу України)' (2020) 1 *Вісник Асоціації кримінального права України* 97–107.

⁷ О Бринзанська, 'Конвенція Ради Європи про захист довкілля засобами кримінального права 2025 року як новий інструмент протидії злочинам проти довкілля' *Supreme Observer* (3 September 2025) <<https://so.supreme.court.gov.ua/authors/1548/konventsiiia-rady-yevropy-pro-zakhyst-dovkillia-zasobamy-kryminalnoho-prava-2025-roku-iak-novy-instrument-protydii-zlochyynam-proty-dovkillia>>

проти довкілля, що склалися у вітчизняній правовій традиції.

У цьому контексті важливо звернути увагу на те, що майже кожна стаття з Розділу IV «Матеріальне кримінальне право» Конвенції може вплинути на реформування Розділу VIII «Кримінальні правопорушення проти довкілля» Особливої частини КК України. Йдеться як про підхід щодо видів складів кримінальних правопорушень проти довкілля, однаковість їх формування (диспозиції кримінально-правових норм), так і про покарання, які повинні застосовуватися за вчинення таких деліктів (санкції).

Отже, на основі викладеного пропонується таким чином змінити КК України в частині забезпечення правової охорони довкілля засобами кримінального права.

1. Екологічні правопорушення мають між собою чимало спільного, а тому ця спорідненість обов'язково повинна відображатися на способі конструювання відповідних складів кримінальних правопорушень. Це можна зробити за такою схемою:

- безнаслідкове правопорушення проти довкілля – проступок;
- правопорушення з істотною шкодою – нетяжкий злочин без позбавлення волі;
- правопорушення зі значною шкодою – нетяжкий злочин з позбавленням волі;
- правопорушення з тяжкою шкодою – тяжкий злочин;
- правопорушення з особливо тяжкими наслідками – особливо тяжкий злочин.

Безумовно, головний виклик полягає в тому, який зміст матимуть зазначені наслідки, і чи варто його розкривати у КК України. Переконалий, що на поточному етапі правового розвитку України суть кожного з цих наслідків має бути максимально точно і повно відображена в положеннях кримінального законодавства України. Незважаючи на відомі переваги оціночних понять у кримінального праві, формалізовані визначення усіх видів екологічної шкоди дадуть можливість більш ефективно протидіяти посяганням на довкілля, адже суб'єкти правозастосування вільно орієнтуватимуться в тому, як треба оцінювати акт поведінки особи, результатом якого є настання суспільно небезпечних наслідків різного типу.

Для подальшого фахового обговорення пропонується у примітці однієї зі статей КК України про

відповідальність за правопорушення проти довкілля у такий спосіб сформулювати визначення істотної шкоди, значної шкоди, тяжкої шкоди та особливо тяжких наслідків:

1) істотною вважається така шкода, яка полягає у спричиненні через необережність легкого тілесного ушкодження кільком потерпілим, або в десяти і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, або в тимчасовому (від одного до шести місяців) погіршенні стану компонентів довкілля, що підлягають відновленню, призвела до загибелі до одного відсотка локальної популяції певного виду, визначеної за офіційними даними обліку (для рідкісних і зникаючих видів – у разі загибелі понад піввідсотка від офіційно встановленої чисельності в Україні);

2) значною вважається така шкода, яка полягає у спричиненні через необережність середньої тяжкості тілесного ушкодження одному або більше потерпілим, або у п'ятдесят і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, або спричинила стійке погіршення стану об'єкта довкілля, що потребує відновлення понад шість місяців, або призвела до загибелі від одного відсотка до десяти відсотків локальної популяції певного виду, визначеної за офіційними даними обліку (для рідкісних і зникаючих видів – у разі загибелі понад один відсоток від офіційно встановленої чисельності в Україні);

3) тяжкою вважається така шкода, яка полягає у спричиненні через необережність тяжкого тілесного ушкодження одному або більше потерпілим, або у двісті п'ятдесят і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, або призвела до настання надзвичайної екологічної ситуації, або призвела до загибелі понад десяти відсотків локальної популяції певного виду (для рідкісних і зникаючих видів – у разі загибелі понад п'ять відсотків від офіційно встановленої чисельності в Україні);

4) під особливо тяжкими наслідками слід розуміти масштабне знищення чи деградацію природних ресурсів, що призвели до довготривалого (понад п'ять років) чи незворотного погіршення екологічного стану, або зникнення локальної популяції певного виду в межах ареалу або зменшення чисельності популяцій рідкісних і зникаючих видів понад десяти відсотків від їх офіційно встановленої чисельності в Україні, або заподіяння

шкоди в розмірі, що перевищує п'ятсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, або інші наслідки, які призвели до таких негативних змін у довкіллі, що їх неможливо усунути без застосування спеціальних відновлювальних заходів.

При цьому до проявів особливо тяжких наслідків має бути віднесене масове захворювання людей та загибель людини. Своєю чергою, під масовим захворюванням людей розуміється одночасне або послідовне в період не більше чотирнадцяти календарних днів виникнення випадків гострих чи хронічних захворювань у кількості не менше десяти осіб у межах конкретної території, що постраждала, або в не менше ніж п'яти відсотках населення такої території, а також коли захворювання призвело до госпіталізації понад п'яти осіб, у разі якщо воно має спільну етіологічну причину.

Перевагою пропонованої градації видів шкоди в нормативному вимірі є те, що цей підхід ґрунтується на поєднанні медико-біологічних критеріїв (ступінь тілесних ушкоджень, масштаб загибелі популяцій певних видів), економічних показників (кратність перевищення неоподаткованого мінімуму доходів громадян), екологічних характеристик (тривалість і глибина порушень стану довкілля, настання надзвичайної екологічної ситуації) та соціальних наслідків (масове захворювання, загибель людей). Саме така багатовимірна модель оцінки дає можливість врахувати різні аспекти суспільної небезпеки екологічних правопорушень та забезпечити адекватне кримінально-правове реагування на них.

Реалізація висловленої ідеї потребуватиме внесення низки змін до законодавства про адміністративно-деліктну відповідальність з огляду на те, що окремі адміністративні правопорушення трансформуються у кримінальні проступки (безнаслідкові кримінальні правопорушення проти довкілля).

2. Окрім характеру спричиненої шкоди, склади кримінальних правопорушень проти довкілля можуть мати такі ознаки, що кваліфікують ці склади (починаючи від менш тяжких і закінчуючи більш тяжкими):

1) повторність або вчинення діяння за попередньою змовою групою осіб як однакові за рівнем караності ознаки з істотною шкодою;

2) вчинення діяння з корисливих мотивів як однакова за рівнем караності ознака із завданням значної шкоди;

3) вчинення діяння службовою особою з використанням службового становища чи повноважень як однакова за рівнем караності ознака із завданням тяжкої шкоди;

4) вчинення діяння організованою групою як однакова за рівнем караності ознака із спричиненням особливо тяжких наслідків.

Такий підхід до диференціації кримінальної відповідальності за правопорушення проти довкілля, по-перше, урахує вже встановлені у відповідному розділі КК України ознаки, які кваліфікують склади кримінальних правопорушень (вони є усталеними і перевірені практикою), а по-друге, упроваджують в національне законодавство ті положення Конвенції, які вона визначає як обтяжуючі обставини (ст. 36). Це уможливіло забезпечення індивідуалізованого реагування щодо кожної особи, з огляду на рівень суспільної небезпеки вчиненого та особи правопорушника. Загалом урахування цих ознак у процесі кваліфікації кримінальних правопорушень проти довкілля має сприяти формуванню справедливих та збалансованих правових механізмів, спрямованих на збереження довкілля.

3. Найголовніше, що вартує уваги, – це те, що Конвенція показує нам ті прогалини у сфері кримінально-правового регулювання, які існують у частині наявного обсягу відповідальності за правопорушення проти довкілля. Для того, щоб подолати ці прогалини, пропонується додати у КК України (до Розділу VIII Особливої частини) нові статті, а саме:

1) статтю 236¹ «Випуск на ринок України продукції з порушенням екологічних вимог», що передбачатиме відповідальність за незаконний випуск на ринок України продукту, використання якого призводить до забруднення навколишнього природного середовища матеріалами чи речовинами, енергією чи іонізуючим випромінюванням.

Ця стаття покликана впровадити в національне законодавство ст. 13 («Злочини, пов'язані з розміщенням на ринку продукції з порушенням екологічних вимог») Конвенції та враховує те, що чинна на сьогодні ст. 227 КК України не містить екологічного складника і повною мірою не забезпечує захист від небезпечної продукції;

2) статтю 236² «Незаконна експлуатація чи криття об'єктів, пов'язаних із небезпечною діяльністю або речовинами», що передбачає відпові-

дальність за порушення установлених законодавством правил експлуатації або закриття об'єкта, на якому здійснюється небезпечна діяльність.

Ця стаття дасть можливість імплементувати в національне законодавство ст. 20 («Злочини, пов'язані з незаконною експлуатацією або закриттям установки, в якій здійснюється небезпечна діяльність») та ст. 21 («Злочини, пов'язані з незаконною експлуатацією або закриттям установки, що передбачає поводження з небезпечними речовинами») Конвенції. Відповідних аналогів у КК України на сьогодні не існує;

3) статтю 238¹ «Незаконний обіг відходів», що передбачає відповідальність за незаконні дії зі збирання, оброблення, перевезення, утилізації або захоронення небезпечних відходів у великих розмірах, подальший догляд за місцями їх захоронення, а так само організацію незаконного обігу відходів, зокрема дилерську та брокерську діяльність щодо них. Під великими розмірами відходів можуть вважатися такі, які мають масу понад тону чи об'єм понад один кубічний метр (умовний базовий поріг «промислового масштабу»).

Ця стаття уможливіло втілення у життя ст. 19 («Злочини, пов'язані з незаконним збиранням, обробкою, транспортуванням, утилізацією, видаленням або перевезенням відходів») Конвенції та враховує те, що чинна на сьогодні ст. 268 КК України містить досить вузький фокус дії (настання кримінальної відповідальності пов'язується із ввезенням на територію України чи транзит через її територію відходів або вторинної сировини, а так само речовин або матеріалів, що належать до категорії небезпечних відходів). Пропонована новела водночас узгоджуватиметься з Базельською конвенцією про контроль за транскордонним перевезенням небезпечних відходів та їх видаленням¹;

4) статтю 241¹ «Обіг озоноруйнівних чи фтормісних речовин», що передбачає відповідальність за: а) незаконні дії з виробництва, випуску на ринок України, експорту, імпорту, використання, випуску в навколишнє природне середовище речовин, які руйнують озоновий шар, а так само виробництва, випуск на ринок України, імпорт чи експорт продукції та обладнання, що містить або функціонує

на основі таких речовин; б) незаконні дії з виробництва, випуску на ринок України, експорту, імпорту, використання, випуску в навколишнє природне середовище фторованих парникових газів, а так само випуск на ринок України, імпорт продукції та обладнання, що містить або функціонує на основі таких газів.

Ця стаття дасть можливість імплементувати в національне законодавство ст. 17 («Злочини, пов'язані з речовинами, що руйнують озоновий шар») та ст. 18 («Злочини, пов'язані з фторованими парниковими газами») Конвенції. Відповідних аналогів КК України на сьогодні не містить. Водночас пропонована новела узгоджуватиметься з Віденською конвенцією про охорону озонового шару² та Монреальським протоколом про речовини, що руйнують озоновий шар³;

5) статтю 241² «Незаконний обіг ртуті, радіоактивних і хімічних речовин», що передбачає відповідальність за: а) незаконні дії з виробництва, використання, зберігання, імпорту або експорту ртуті, сполук ртуті та сумішей ртуті, а також продукції, що містить ртуть; б) незаконні дії з виробництва, виготовлення, перероблення, оброблення, використання, зберігання, транспортування, імпорту, експорту або захоронення радіоактивних матеріалів чи речовин; в) незаконні дії з виробництва, випуску на ринок України, експорт, імпорт чи використання регульованих хімічних речовин, зокрема у виробках.

Ця стаття дасть можливість імплементувати в національне законодавство ст. 14 («Злочини, пов'язані з хімічними речовинами»), ст. 15 («Злочини, пов'язані з радіоактивними матеріалами або речовинами») та ст. 16 («Злочини, пов'язані з ртуттю») Конвенції. Пропонована новела також узгоджуватиметься з Мінаматською конвенцією про ртуть⁴ та Стокгольмською конвенцією про стійкі органічні забруднювачі⁵. Відповідних аналогів у КК України на сьогодні не існує, за винятком

² Віденська конвенція про охорону озонового шару (22 березня 1985) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_088#Text

³ Монреальський протокол про речовини, що руйнують озоновий шар (16 вересня 1987) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_215#Text

⁴ Мінаматська конвенція про ртуть (10 жовтня 2013) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-13#Text

⁵ Стокгольмська конвенція про стійкі органічні забруднювачі (22 травня 2001) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_a07#Text

¹ Базельська конвенція про контроль за транскордонним перевезенням небезпечних відходів та їх видаленням (22 березня 1989) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_022#Text

окремих норм КК України про відповідальність за поводження з радіоактивними матеріалами (статті 265, 327 та 414), які можуть потребувати окремих змін для узгодження між собою та встановлення нових зв'язків;

6) статтю 242¹ «Незаконний забір поверхневих або підземних вод», що передбачатиме відповідальність за незаконний забір (вилучення з водного об'єкта, що перебуває у природному середовищі) поверхневих або підземних вод.

Ця стаття покликана впровадити в національне законодавство ст. 24 («Злочини, пов'язані з незаконним забором поверхневих або підземних вод») Конвенції. Відповідних аналогів КК України на сьогодні не містить;

7) статтю 243¹ «Незаконна утилізація суден», що передбачатиме відповідальність за порушення власником судна встановлених законодавством правил його утилізації.

Ця стаття уможливіє втілення у життя ст. 22 («Злочини, пов'язані з незаконною утилізацією суден») Конвенції. Відповідних аналогів КК України так само на сьогодні не містить; Пропонована новела водночас узгоджуватиметься з Міжнародною конвенцією про безпечну та екологічно раціональну утилізацію суден¹;

8) статтю 246¹ «Випуск на ринок України незаконно заготовленої деревини», що передбачатиме відповідальність за порушення установлених законодавством правил випуску на ринок України незаконно заготовленої деревини або продукції, виготовленої з такої деревини, у великих розмірах. У цій статті та статті 249¹ великі розміри пропонується визнавати в тому разі, коли кримінальне правопорушення вчинене на суму, яка у п'ятсот і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Ця стаття уможливіє втілення у життя ст. 25 («Злочини, пов'язані з торгівлею незаконно заготовленою деревиною») Конвенції. Безпосередніх аналогів у КК України на сьогодні не має;

9) статтю 247¹ «Незаконний обіг інвазійних чужорідних видів», що передбачатиме відповідальність за незаконне ввезення на територію України, випуск на її ринок, зберігання, розведення, пере-

везення, використання, обмін, надання дозволу на відтворення, вирощування чи культивування, викид у навколишнє природне середовище або поширення інвазійних чужорідних видів, визначених за законодавством як такі, що становлять загрозу для довкілля.

Ця стаття дає можливість імплементувати ст. 30 («Злочини, пов'язані з інвазійними чужорідними видами») Конвенції. Наразі аналогів у КК України не має;

10) статтю 249¹ «Незаконна торгівля охоронюваними видами дикої флори та фауни», що передбачатиме відповідальність за незаконні дії з продажу, експорту, імпорту особини або особин охоронюваних видів дикої флори чи фауни, їх частин чи похідних від них, якщо вони вчинені у великих розмірах.

Ця стаття уможливіє впровадження ст. 28 («Злочини, пов'язані з незаконною торгівлею охоронюваними видами дикої флори та фауни») Конвенції. Сьогодні аналогів у КК України не має.

Варто також внести зміни до ст. 252 КК України, передбачивши в ній положення про відповідальність за незаконне погіршення стану середовища існування в межах охоронюваної території або порушення спокою охоронюваних видів тварин на цій території. При цьому під погіршенням стану середовища існування в межах охоронюваної території може розумітися будь-яке протиправне втручання, яке розцінюється як істотне, тобто таке, що потребує застосування спеціальних заходів для відновлення, зменшення здатності екосистеми забезпечувати існування охоронюваних об'єктів природи.

Такі зміни покликані впровадити в національне законодавство ст. 29 («Злочини, пов'язані з незаконним погіршенням стану середовища існування в межах охоронюваної території») Конвенції. Зараз аналогів у КК України не має.

Висновки. На основі аналізу положень Конвенції пропонується здійснити реформування кримінального законодавства України за трьома основними напрямками (питання покарання є самостійним дослідницьким напрямом і перспективним для подальших досліджень), які включають:

1. Уніфікацію підходів до конструювання складів кримінальних правопорушень проти довкілля через запровадження єдиного механізму диференціації кримінальної відповідальності за їх вчинен-

¹ The Hong Kong International Convention for the Safe and Environmentally Sound Recycling of Ships (Adopted 15 May 2009) URL: <https://www.imo.org/en/about/conventions/pages/the-hong-kong-international-convention-for-the-safe-and-environmentally-sound-recycling-of-ships.aspx>

ня на підставі врахування характеру спричиненої шкоди або її відсутності.

2. Крім урахування характеру шкоди, доцільно передбачити для диференціації відповідальності й інші ознаки, що кваліфікують склади кримінальних правопорушень проти довкілля, зокрема, повторність, вчинення діяння за попередньою змовою групою осіб, з корисливих мотивів, службовою особою з використанням службового становища або повноважень, а також організованою групою. Такий підхід узгоджується зі ст. 36 Конвенції, яка визначає обтяжуючі обставини, і забезпечить індивідуалізоване реагування щодо кожного делікту залежно від рівня його суспільної небезпеки.

3. Для усунення в українському законодавстві прогалини в частині кримінальної відповідальності за правопорушення, що впливають із Конвенції, пропонується доповнити Розділ VIII Особливої

частини КК України новими статтями, які охоплюють норми про правопорушення, відсутні на сьогодні в чинному законодавстві. Нові статті передбачатимуть відповідальність за незаконний обіг відходів, ртуті, радіоактивних і хімічних речовин, а також за незаконну торгівлю охоронюваними видами дикої флори та фауни, незаконну утилізацію суден й інші посягання на довкілля. Крім того, пропонується внести зміни до ст. 252 КК України, додавши положення про незаконне погіршення стану середовища існування на охоронюваних територіях. Ці нововведення покликані сприяти гармонізації українського законодавства з положеннями Конвенції про захист навколишнього середовища засобами кримінального права та інших міжнародних документів, зокрема Базельською, Мінаматською, Стокгольмською і Віденською конвенціями.

REFERENCES

List of legal documents

Legislation

1. Bazel's'ka konventsiiia pro kontrol' za transkordonnym perevezenniam nebezpechnykh vidkhodiv ta yikh vydalenniam (22 bereznia 1989) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_022#Text (in Ukrainian).
2. CM(2025)52-final – 134th Session of the Committee of Ministers (Luxembourg, 13–14 May 2025) – Council of Europe Convention on the Protection of the Environment through Criminal Law URL: <https://search.coe.int/cm?i=0900001680b5cfad> (in English)
3. Directive (EU) 2024/1203 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 on the protection of the environment through criminal law and replacing Directives 2008/99/EC and 2009/123/EC URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2024/1203> (in English)
4. The Hong Kong International Convention for the Safe and Environmentally Sound Recycling of Ships (Adopted 15 May 2009) URL: <https://www.imo.org/en/about/conventions/pages/the-hong-kong-international-convention-for-the-safe-and-environmentally-sound-recycling-of-ships.aspx>
5. Minamats'ka konventsiiia pro rtut' (10 zhovtnia 2013) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-13#Text (in Ukrainian).
6. Monreal's'kyi protokol pro rehovyny, shcho ruinuiut' ozonovi shar (16 veresnia 1987) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_215#Text (in Ukrainian).
7. Stokhol'm's'ka konventsiiia pro stiiki orhanichni zabrudniuvachi (22 travnia 2001) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_a07#Text (in Ukrainian).
8. Videns'ka konventsiiia pro okhoronu ozonovoho sharu (22 bereznia 1985) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_088#Text (in Ukrainian).

Bibliography

Authored books

1. Zadoia K. *Osnovy yevropeis'koho kryminal'noho prava* [Fundamentals of European Criminal Law] [in Ukrainian] (navch posib, Feniks 2024) (in Ukrainian).

Journal articles

2. Christina Olsen Lundh, 'The Revised EU Environmental Crime Directive: Changes and Challenges in EU Environmental Criminal Law with Examples from Sweden' (2024) 2 *EU Crim* 164 <<https://doi.org/10.30709/eucrim-2024-013>> (in English)
3. Dolhov A. H. 'Problemy kvalifikatsii ekotsydu v mizhnarodnomu i natsional'nomu kryminal'nomu pravi' [Problems of Qualification of Ecocide in International and National Criminal Law, Legal Scientific Electronic Journal] (2025) 5 *Iurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal* 213–217 (in Ukrainian).

4. Dudorov O. O. and Movchan R. O. 'Pro napriamy vdoskonalennia mekhanizmu kryminal'no-pravovoi okhorony dovkillia (na zamitku rozrobnykam novoho Kryminal'noho kodeksu Ukrainy)' [On Ways to Improve the Mechanism of Criminal Law Protection of the Environment (A Note to the Drafters of the New Criminal Code of Ukraine), Bulletin of the Association of Criminal Law of Ukraine] (2020) 1 *Visnyk Asotsiatsii kryminal'noho prava Ukrainy* 97–107 (in Ukrainian).
5. Hrushko M. V. 'Mizhnarodno-pravove zabezpechennia zakhystu pryrodnoho seredovyscha ta pytannia vidpovidal'nosti za vchynennia shkody dovkilliu u zv'iazku zi zbroinoiu ahresiieiu rosiis'koi federatsii proty Ukrainy' [International Legal Protection of the Environment and Liability for Environmental Damage Caused by Armed Aggression of the Russian Federation against Ukraine, Academic Visions] (2023) 22 *Akademichni vizii* 1–10 (in Ukrainian).
6. Movchan R., Vozniuk A., Burak M., Areshonkov V. and Kamensky D. 'Criminal Law Counteraction to Land Pollution in the EU Countries: Searching for the Optimal Model' (2021) 10(42) *Amazonia Investiga* 15 <https://doi.org/10.34069/AI/2021.42.06.2> (in English)
7. Pavlova T. 'Voienni zlochyny proty dovkillia iak ob'iekt doslidzhennia: natsional'ni ta mizhnarodni standarty' [War Crimes against the Environment as an Object of Study: National and International Standards, Science and Technology Today] (2023) 11(25) *Nauka i tekhnika s'ohodni* 153–163 (in Ukrainian).
8. Syroid T. L. 'Poniattia, oznaky ta vydy ekolohichnykh zlochiniv u mizhnarodnomu pravi' [Concept, Features and Types of Environmental Crimes in International Law, Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: Law] [in Ukrainian]. (2024) 84(4) *Naukovyi visnyk Uzhhorods'koho natsional'noho universytetu. Serii: Pravo* 334–344 (in Ukrainian).
9. Timofieieva L. Yu. 'Kryminal'ni pravoporushennia proty dovkillia: proportsiinist' v konteksti aproksymatsii aktiv Yevropeis'koho Soiuzu' [Criminal Offences against the Environment: Proportionality in the Context of Approximation of EU Acts, Bulletin of the Association of Criminal Law of Ukraine] (2024) 2 *Visnyk Asotsiatsii kryminal'noho prava Ukrainy* 260–284 (in Ukrainian)

Conference paper

10. Malysheva N. R. 'Natsional'ni ta mizhnarodni pravovi mekhanizmy protydii ekolohichnym zlochinam rf v Ukraini' [National and International Legal Mechanisms to Counter Environmental Crimes of the Russian Federation in Ukraine, Conference «Food and Environmental Security in Wartime and Post-War Periods: Legal Challenges for Ukraine and the World»] *Prodovol'cha ta ekolohichna bezpeka u voiennyi i pisliavoiennyi chasy: pravovi vyklyky dlia Ukrainy ta svitu*, Kyiv, 16 veresnia 2022) (FOP Yamchyns'kyi O V 2022) 37–40 (in Ukrainian).

Websites

11. Brynzanska O. 'Konventsiiia Rady Yevropy pro zakhyst dovkillia zasobamy kryminalnoho prava 2025 roku yak novyi instrument protydii zlochinam proty dovkillia [Council of Europe Convention on the Protection of the Environment through Criminal Law 2025 as a New Instrument to Combat Crimes against the Environment]' (*Supreme Observer*, 3 September 2025) <<https://so.supreme.court.gov.ua/authors/1548/konventsiiia-rady-yevropy-pro-zakhyst-dovkillia-zasobamy-kryminalnoho-prava-2025-roku-iak-novyi-instrument-protydii-zlochinam-proty-dovkillia>> (in Ukrainian)
12. Paulo Farinha Alves, Joana Rosa Baptista and Raquel Freitas. 'Protection of the Environment through Criminal Law Directive (EU) 2024/1203 of 11 April' (Lexology, 2024) <<https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=1867ad16-0ba8-415d-9543-3896d9ce9fca>> (in English)
13. Villari A. and Maestri E. 'New EU Directive on the Protection of the Environment Increases Offenses under Criminal Law' (DLA Piper, 2024) <<https://www.dlapiper.com/es-pr/insights/publications/derisk-newsletter/2024/new-eu-directive-on-the-protection-of-the-environment-increases-offenses-under-criminal-law>> (in English)

Письменський Є. О.

Концептуальні засади вдосконалення кримінального законодавства про відповідальність за правопорушення проти довкілля у контексті міжнародно-правових інноваційних підходів

Стаття присвячена аналізу впливу новітніх міжнародних документів на реформування кримінального законодавства України у сфері охорони довкілля. Предметом дослідження є матеріально-правові положення Конвенції Ради Європи про захист навколишнього середовища засобами кримінального права (ухвалена 13–14 травня 2025 р.), яка розвиває Директиву (ЄС) 2024/1203 і встановлює стандарти відповідальності за екологічні делікти. Мета статті полягає в тому, щоб через комплексний аналіз зазначених положень з'ясувати їх значення для гармонізації національного законодавства з європейськими стандартами та сформулювати пропозиції з удосконалення Розділу VIII Особливої частини Кримінального кодексу України.

Значущість дослідження для сучасної науки кримінального права полягає в її актуальності на тлі інтенсифікації міжнародних процесів стандартизації екологічної політики, особливо для України, яка прагне інтеграції до європейського співтовариства. Здійснена наукова розвідка покликана сприяти розвитку теорії кримінально-правової охорони довкілля, зважаючи на транснаціональний характер екологічних деліктів і потребу в посиленні санкцій, що узгоджується з глобальними викликами, такими як забруднення, незаконний обіг відходів та деградація ресурсів.

Основні досягнення проведеної роботи полягають у формуванні пропозицій з уніфікації конструкцій складів екологічних правопорушень на основі градації шкоди (від безнаслідкових проступків до особливо тяжких злочинів) із формалізованими визначеннями істотної, значної, тяжкої шкоди та особливо тяжких наслідків. Пропонується установити ознаки, що кваліфікують склади кримінальних правопорушень проти довкілля, узгодивши їх зі ст. 36 зазначеної Конвенції.

Виявлено прогалини в кримінальному законодавстві України, для подолання яких пропонується додати нові статті, зокрема про незаконний випуск продукції з порушенням екологічних вимог, незаконний обіг відходів, озоноруйнівних речовин, ртуті та радіоактивних матеріалів, забір вод, утилізацію суден, торгівлю деревиною.

У результаті сформульовані три основні напрями реформування кримінального законодавства: забезпечення єдиного підходу до диференціації відповідальності за рівнем спричиненої шкоди, установлення нових ознак, що кваліфікують склади кримінальних правопорушень проти довкілля, та заповнення прогалин новими кримінально-правовими нормами.

Ключові слова: кримінальне законодавство, правопорушення проти довкілля, міжнародно-правові акти, імплементація, диференціація кримінальної відповідальності, кваліфікуючі ознаки, суспільно небезпечні наслідки

Yevhen Pysmenskyi

Conceptual Foundations for Improving Criminal Legislation on Liability for Environmental Offences in the Context of International Legal Innovative Approaches

The article analyses the impact of recent international instruments on reforming Ukraine's criminal legislation on environmental protection. The study focuses on the substantive provisions of the Council of Europe Convention on the Protection of the Environment through Criminal Law, adopted on 13–14 May 2025. This Convention builds on Directive (EU) 2024/1203 and sets liability standards for environmental offences. The aim is to determine, through a comprehensive analysis of these provisions, their significance for harmonising national law with European standards. The article also seeks to propose ways to improve Chapter VIII of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine.

The significance of the research for contemporary criminal law science lies in its relevance against the backdrop of intensified international processes of standardisation in environmental policy, especially for Ukraine, which aspires to integrate into the European community. The study aims to contribute to the development of the theory of criminal-law protection of the environment, taking into account the transnational nature of environmental offenses and the need to strengthen sanctions, in line with global challenges such as pollution, illegal waste circulation, and resource degradation.

The main achievements of the research consist of formulating proposals for the unification of the structures of environmental offences based on a gradation of harm (ranging from non-consequential misdemeanours to particularly grave crimes), with formalised definitions of substantial, significant, serious harm and particularly grave consequences. It is proposed to establish qualifying features of criminal offences against the environment in alignment with Article 36 of the Convention.

Gaps in Ukraine's criminal legislation have been identified, for which it is proposed to introduce new articles, particularly concerning the unlawful release of products in violation of environmental requirements, the illegal circulation of waste, ozone-depleting substances, mercury, and radioactive materials, water abstraction, ship disposal, and the timber trade.

As a result, three main directions of reforming criminal legislation are formulated: ensuring a unified approach to the differentiation of liability according to the level of harm caused, establishing new qualifying features of environmental offences, and filling gaps with new criminal-law provisions.

Keywords: criminal legislation, environmental offences, international legal acts, implementation, differentiation of criminal liability, qualifying features, socially dangerous consequences.

Стаття надійшла до редакції: 4.09.2025 р.

Прийнята до друку: 20.11.2025 р.